

temný vous a vlas: / v rudé záři jako das / do stropu se týčí“). Jeho odpor — ve své podstatě pasivní — zůstává omezen citovanou Riegrovou devízou: brání své právo (demonstrace češství jako obrany starověkého práva byla v druhé polovině 19. století oblíbeným literárním motivem). Projevy aktivity kovářovy jsou spíše dekorativní gestací odporu (jiskřící se oko, dunivý hlas, pozvednutý perlik, vztyčená postava), než vlastními činy v pravém smyslu slova. Vzpoura je vykonána jinými, kovářovými druhy, jejichž společenský status byl cizím světem přímo vytvořen (nespokojenými dělníky, navráťivšími se zbídačenými vystěhovalci, které kapitál vyšťval za moře). Jinými slovy: ani mravní důsledky činu porušujícího zákon nepadly v logice skladby na postavu symbolizující patriarchální, autentické češství, ale na lidi nové, zplozené novým řádem. I jejich zobrazení je podrobena dobové konvenci, prosazující se v literatuře postupně, počínaje lety šedesátými (v próze Pflieger-Moravský, Arbes aj.), podle níž bylo dělnictvo představeno zásadně v nerozlišené mase, zatímco individualizovanost byla vyhrazena postavě dělnického vůdce — obvykle v proletářském prostředí svým původem cizorodého —, opatřené výraznými rysy romaneskními: i v Lešetínském kováři se srážka tříd vybíjí v konvenčním a pokleslém motivu pomsty svedené dívky.

Báseň vznikla poměrně rychle pro Nerudovu knihovnu Poetických besed, v níž vyšla jako 11. svazek před vánoce 1883. Pronikavý ohlas na ni upozornil státní návladnictví: trestní soud pražský v lednu 1884 nařídil konfiskaci sbírky a vydal zákaz jejího rozšiřování, protože knihou (v doslovném přepisu rozsudku i s mluvnickými prohrěšky) „hledí se popuditi dělníky proti živnostníkům“ a vybízeti k „činům v zákonech zapovězených“, čímž byl spáchán přečin „proti veřejnému pokojí a řádů“. Dílo zákrokem ještě víc proslavené šířilo se dále v četných opisech, 11 písní proniklo navíc na veřejnost v zhudebnění Františka Pivody (1888), a vesměs zpopulárnělo, v roce 1892 se dostalo do Čech nelegálně americké vydání; teprve v roce 1899 bylo dílo úřady povoleno k novému vydání po obměnách a vypuštění několika inkriminovaných míst. Jeho popularita se projevila v ohlasech ve výtvarném umění (Vilém Amort, Jaroslav Špillar) i v několika dramatisacích (Tomáš V. Hubený, Marie L. Kühnlová, Eduard Šimek) a v operách (Stanislav Suda 1903 podle libreta Pavla Nebeského a E. Šimka, Karel Weiss 1919 podle libreta Ladislava Nováka). Ve své době masová obliba aktualizovala v hodnotově ambivalentním díle jednoznačně revoltující složku — nacionální, ale také (a později stále výrazněji) socialistickou.

Lyrika lásky a života - Antonín Sova 1907

Rozsáhlý soubor lyriky vznikající od r. 1900 je rozdělen do čtyř nepojmenovaných oddílů. Tři první mají shodnou, erotickou tematiku a liší se jen směrem a intenzitou umělecké stylizace; od jednoho oddílu k dalšímu stylizovanosti přibývá. Vzdáleným životopisným pozadím je bolestně prožívaná krize a rozpad autorova manželství; projevuje se to spíše napjatým zaměřením pozornosti k milostným vztahům a k jejich trpkým stránkám než konfesemi subjektu nebo bezprostředními záznamy citových stavů. Citlivá, intenzitu prožitku neoslabující, ale uvědomělá a všudypřítomná umělecká stylizace (často v duchu soudobé secese, v duchu pohádky, alegorického výjevu apod.) dává této poezii nadosobní dosah a otvírá ji cizí životní zkušenosti, ostatním lidem a jiným osudům. Erotická situace i ve své bolesti a krutosti se ve vrcholných verších sbírky (zejména v závěru třetího oddílu) jeví jako vzácný klenot lidství: Sova ji utváří slovem intenzivním, pečlivě voleným a zaujatým. Stylizace naznačuje i stálou přítomnost kulturní tradice v milostném prožitku, na jehož dnešní podobě spolupracuje jeho historie; umělecké zformování básní tedy neslouží pouze artistním účelům, nýbrž otvírá průhledy k tušeným dalším horizontům lidského duchovního života a mravního řádu.

S výsledky umělecky nejoriginálnějšími se tato objektivace uskutečnila v lyrických útvech, které sám autor nazývá baladami a které skutečně předvádějí intimní děje (někdy i události tradičně baladické, jako je společná sebevražda milenců v básni nazvané *Balada*), proměny vztahů, nebo podávají portréty postav charakterizovaných především postojem k osudovému prožitku lásky. Balady obvykle shrnují příběhy už se uzavírající, jež různými cestami a na základě tragické viny protagonistů směřují k deziluzi a nenaplnění. To platí hlavně o těch baladách, v nichž básník pozorně a s psychologickou prohloubeností sleduje dobové rysy milostného prožívání, snad i jako součásti jisté společné generační zkušenosti (báseň *Drama*). Jde o prožitek formovaný společenským a kulturním ovzduším přelomu století s jeho vyostřenou nekonvenčností a odvahou k životnímu experimentu, ale i otravnou skepsí a nezodpovědným zahráváním s tím, co by mělo být osudem srdce (*Balada z galantní toulky*). Vždy však je přítomný autorský hlas, který nekomentuje, ale i při konstatování hořkých a bedných skutečností je plný vřelosti, okouzlení, smutku z nenaplněných možností životních. Lyrickému subjektu je cizí jakákoli blazeovanost, je bezelstný a zranitelný spolu se svými hrdiny nebo za ně (na-

př. *Hrdá bolest* s příznačným Sovovým motivem hry na housle). Vřelost už zcela převažuje v tom typu baladických výjevů, jež s úžasem zachycují dobově neohraničené, živelné složky lásky a smyslné vášně v obrazech povahy téměř mytické; spolu s hudebností verše bývá v těchto případech využito i motivů blízkých současnému fantasknímu výtvarnému umění (básně *Mladá láska*, *Jezero mládí* aj.). Oběma typům balad je společná rozechvělá dramatická, vyplývající jak z napjaté, vnitřně rozporné, měnlivé povahy tlumočeného citu, tak z náznakového, přerývaného způsobu jeho vyslovení. (Méně pevné a stylizované podoby a rozmanitější tematiky nabývá balada v Sovově časově blízké *Knize baladické* aj.).

V básních těsněji spjatých s osobními zážitky básníkovými je o poznání více hořkosti, ale i ta je zjemněna vzpomínkou i snahou pochopit ženu, druhého člověka s jeho utrpením a touhou, smyslností, hříchem i zradou (báseň *Bolest oklamání*). Jako v předchozí sbírce JEŠTĚ JEDNOU SE VRÁTÍME hraje aktivní úlohu při formování prožitku příroda; tentokrát je však častěji zobrazena bez impresionistického rozechvění, v střízlivých, přesných, monumentálních obrysech (*Dopis E... ze samoty* nebo *Do jezer stíny lesů padaly*). Sova v Lyrice lásky a života vůbec směřuje k stručnosti, k výběru nejcharakterističtějších rysů. Oproti předchozím sbírkám ubývá odstiňujících a dokreslujících odboček, dochází k slohovému oproštění. Jádro vlastního nebo cizího osudu bývá shrnuto v aforistických, skoro epigramatických formulacích. Sova využívá převážně krátkého, pádného verše s pravidelnějším rytmem a vynalázávým strofickým uspořádáním, spjatým s hudebními efekty. Spolu s tradičními motivy erotické poezie přispívá to k tomu, že mnohé básně připomínají tvarem umělou píseň (zejm. ve druhém oddílu, např. romance *Píseň o ledové krásné paní*). Výstavba a členění básní komponuje životní situaci a její ohlas v nitrech lidí podle uměleckého řádu vysoce náročné lyriky s jejími paralelismy, antitezemi, refrény atd.

Do čtvrtého oddílu sbírky zařadil Sova svou časovou lyriku z posledních let před vydáním sbírky — většinou souhrnné charakteristiky doby využívající kulturně historických symbolů a alegorií. Vypjatý patos velkých vizí a morálních kázání nedávných let je tu vystředán sušším, byť stále nesmiřitelným glosováním, které kritizuje neúspěchy české věci i kulturní aktivity Sovovy vlastní generace na počátku nového století a trpce konstatuje všeobecnou prázdnotu a nízkost soudobého veřejného života. (Je tu i polemika s Macharovou oslavou antického Říma: proti zaujetí klasickou krásou klade Sova své zaměření k budoucnosti.)

Druhé vydání sbírky rozšířil autor o 10 básní; k vydáním po-

smrtným připojují ještě editoři — na základě pokynu v pozůstalosti autorově — 24 dalších básní stejného stylu a ze stejné doby jako původní sbírka.

Lyrika lásky a života se do jisté míry přibližuje soudobé tvorbě mladší generace, především K. Tomana, který podobně s použitím prvků klasické poetiky v hutných zkratkách vyslovoval souhrny intimních osudů (TORZO ŽIVOTA a j.). V poezii Sovovy generace lze najít vzdálenou obdobu jen v lyrice F. X. Šaldy, který se vrátil k básnické tvorbě nedlouho po vydání Lyriky lásky a života. V díle samého Sova znamená sbírka důležitý mezník a umělecké vyvrcholení veškeré intimní lyriky z první poloviny autorovy tvorby. Stala se součástí klasického odkazu moderní české poezie.

mč

Magdaléna - Josef Svatopluk Machar 1894

Magdaléna je pokusem o znovuoživení upadající tradice českého veršovaného románu. Machar využil tohoto žánru ke kombinaci sentimentálního příběhu prostitutky (vzdálený podklad našel v dávném osobním zážitku: v mládí básník přemluvil jednu dívku, aby opustila nevěstinec, pak se stala prodavačkou, ale postupně se vrátila k starému způsobu života) s širokým kritickým obrazem života českého maloměsta.

Prostitutka Lucy je dcerou venkovského učitele, který po smrti své ženy zpustl a začal využívat dcery k vlastní obživě, až ji donutil odejít do pražského vykřičeného domu. Tam se s ní setkává Jiří, dědic venkovského statku, a v návalu soucitu a dobromyslnosti ji nezištně přemluví, aby zanechala dosavadního způsobu života. Svěří jí své filantropické tetě, která si Lucy zamiluje a stará se o ni. Aby ochránil Lucy před jejím otcem, odjedou všichni na venkovské hospodářství. Lucy si s pomocí tety zvyká na nový život; náhle se i tam znovu vynoří Lucyin otec. Jiří ho sice penězi odbude, ale nezabrání tomu, aby se v hospodě nerozhovořil o dceřině minulosti. Od té doby se Lucy stává předmětem opovržení a také nezřízené zvědavosti maloměstských dam. Na jednom z výletů místní honorace se Lucy náhodou vzdálí od společnosti a seznámí se se souchotičtím „jakobínem“, bývalým studentem, který ji varuje, že soudobá společnost jí nikdy nedovolí návrat ke spořádanému životu; to bude možné teprve tehdy, až současný prolhaný řád se rozpadne v trosky. Mezitím se Jiří rozhodne kandidovat na poslance do